

Kur'an'da Münafıkların Tenkidi^a

Abdulkerim BİNGÖL^{1b}

¹ Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı – Muş / Türkiye.

Başvuru tarihi: 28 Ekim 2015

Düzeltilme tarihi: 16 Aralık 2015

Kabul tarihi: 10 Ocak 2016

Öz

Müslümanların nispeten güç kazanmaya başladığı Medine döneminde ortaya çıkan ve bir taraftan Müslümanların gücünden istifade etmeye çalışan, diğer taraftan müşriklerle gizli işbirliği yapanlara Kur'an, "münafık" ismini vermiştir. Kendini saklamada mahir olan, İslam hukukuna göre Müslüman sayıldığı için İslami toplumun arasına karışıp en mahrem sınırlarına ulaşabilen ve düşmanla her türlü kirli ittifak kurabilen bu tehlikeli unsur, Kur'an'da teşhir ve tenkit edilmiştir. Bu kısa çalışmada Kur'an'ın münafıkların davranışlarına yönelttiği eleştiriler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Münafık, Tenkit, İkiyüzlülük

^a Bu çalışma, 2015 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "*Kur'an'da Eleştiri Mahiyeti ve Muhatapları*" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

^b Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Muş Alparslan Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı, Güzeltepe Kampüsü, 49250, Muş / Türkiye.
e-posta: a.bingol@alparslan.edu.tr

Criticism of the Hypocrites in the Qur'an

Abstract

The Quran gives the name "hypocrite" to those who emerged during Medinah Period, when the Muslims relatively began to gain power, and who on one hand tried to exploit the power of the Muslims and on the other hand made secret collaboration with the polytheists. This dangerous element who was master in concealment, who could reach the most intimate secrets by joining Islamic society as they were accepted Muslim according to Islamic Law and who could establish all sorts of dirty alliances with the enemy has been displayed and criticized in the Quran. In this short study, the criticism of the Quran towards the attitudes of the hypocrites has been evaluated.

Keywords

Hypocrite, Criticism, Hypocrisy

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi ile başlayan semavi dinler sürecinin insanlığa katkısı inkâr edilemez düzeydedir. İnsanın belli ahlaki kriterlerde şahsiyet kazanmasında, bireyin toplumsallaşmasında ve her dönemde kendine özgü yönetim anlayışının şekillenmesinde dinlerin etkisi olmuştur. Bireyi ve toplumu disipline etmek, dünya ve ahiret hayatını denge içinde huzura kavuşturmak semavi dinlerin amaçlarından. Bu manada toplumlar, insani değerlerden koptuklarında, adalet terazisi zayıf tabakalar aleyhine dengeyi kaybettiğinde, ferdi ve içtimai yozlaşma yaygın hale geldiğinde, Zat-ı Zülcelal insanlara doğru yolu gösteren kurtuluş reçetelerini göndermiştir. Sahifelerle başlayan, büyük kitaplarla devam eden bu sürecin son halkası Kur'an'dır. Kur'an'ın nüzul ortamına baktığımızda tek yaratıcı inancının zayıfladığı, şirkin ve putperestliğin yaygınlaştığı, adaletin ve eşitliğin yerine zulmün ve kaba kuvvetin kaim olduğu, toplumsal ve ahlaki çöküntünün zirve yaptığı, insani ve ilmi değerlerin yerini vahşet ve cehaletin almış olduğu görülecektir. O dönem itibariyle küresel güç olan Roma ve Sasani İmparatorlukları, maiyetlerinde olanlara korkunç zulümler uygularken çevrelerinde bulunan kesimler için de tehdit teşkil etmekteydiler. Fert ve toplum bir taraftan küresel güç dengesinin cenderesinde kıvranırcan diğer taraftan da yerel iktidarları elinde tutan feodalitenin baskısı altındaydılar. Düzen; yoksullar, kimsesizler, zayıflar, kadınlar ve çocuklar aleyhine şekillenmişti. Bu düzenin/düzensizliğin kaybedenleri büyük kitleleri teşkil ederken elbette ki avantajlı azınlıkları da vardı. Allah Kur'an'la bu tabloya müdahale ederken ezilen

kesim, bunu hüsnükabul ile karşılarken zulüm sisteminin avantajını elinde bulunduran kesim ise buna şiddetle karşı çıktı.

Kur'an nüzulünün birinci evresi olan Mekke döneminde ilahi vahyi her türlü ağır bedele rağmen kabul eden müminler ile avantajlı pozisyonunu kaybetmemek uğruna buna açıkça karşı çıkan müşrikler olmak üzere iki kesim vardı. Bu dönemde inen ayetler bu iki kesime hitap etmektedir. Ne zaman ki Hz. Muhammed (s.a.s.) ve ashabi yeni tebliğ sahaları olan Medine'ye göç ettiler ve Ensar'ın kucak açmasıyla güç haline geldiler işte o zaman mümin ve müşrik dışında her iki tarafı birlikte idare etmeye çalışan üçüncü bir sınıf türeyiverdi. Kur'an nüzulünün ikinci evresi olan Medine döneminde ortaya çıkan bu kesime İslam literatürü "münafık" adını verdi. Mekke döneminde toplumsal ve siyasal düzen, mümin ve müşrik olarak ikili bir sisteme sahip olup net bir şekilde ayrılırken Medine döneminde üçüncü bir kesim ortaya çıkmıştı. Bu muğlak kesimin, asrısadetten başlayarak İslam siyasi tarihinde etkileri çok büyük olmuştur. Bunların İslam devlet/düzen geleneğinin ilk nüvesi olan Medine şehir devletinin kuruluş ve koruma evrelerinde negatif etkileri belirgindir. Bu nedenle bunlar Kur'an'da 300 den fazla ayette konu edinmişlerdir. Mekke döneminde nazil olan ayetlerde ağırlıklı olarak şirke karşı vahdaniyet konusuna vurgu yapılırken Medine döneminde nazil olan ayetlerde ise nifaka karşı dürüstlüğe vurgu yapılmıştır.

Bu araştırma ile ulaşılmaya çalışılan iki amaç vardır. Birincisi, Kur'an'ın münafıklara dönük eleştirilerini neden ve sonuçlarıyla birlikte ortaya koymaktır. Her asırda ve her toplulukta bulunması mümkün olan münafıklara nasıl yaklaşılması gerektiğini bilmek adına bunları öğrenmekte fayda vardır. İkincisi, münafıkların eleştiriye konu olan davranışlarını ortaya koymak suretiyle onların karakteristik özelliklerini teşhir etmektir. Birden fazla yüzü bulunup kendisini saklamada mahir olan bu tabakanın, İslam tarihinin çıkış dönemlerinde tahribatları çok olmuştur. Tahribatları o dönemle sınırlı kalmayıp günümüze kadar devam edegelmiştir. Kuvvetle muhtemeldir ki ilelebet devam edecektir. Bu nedenle Kur'an'ın onlara tuttuğu projektör vasıtasıyla onları tanımak önemlidir.

2. MÜNAFIK TANIMI

Arapça "n-f-k" harflerinden türeyen "nifak" kelimesi yalan, aldatma, hile, riya, içindekinin tersini söylemek veya söylediği şeyin zıddını gizlemek, ikiyüzlülük, dedikoduculuk gibi anlamlara gelir. Nifak mastarının ism-i faili olan münafık kelimesi de sözlükte ikiyüzlü, mütereddit, aldatıcı, kalbi hasta, özü sözü bir olmayan ve nifak hareketi yapan kimseler için kullanılır (İbn Side, 1959: 275-276; Curcanı, 2007: 336; Zebidi, 2007: 245-246; Maluf, t.y.: 828; Alper, 2006: 565).

Terim manası itibarıyla nifak, "imanı izhar edip küfrü gizlemek", "gizlediği şeyin aksini göstermek", "için dışa muhalefeti" vb. şekillerde tanımlanmıştır. Özcesi nifak, bazı sebepler yüzünden İslam'a girip dıştan Müslüman gözükmek, içten içe inançsızlığı ve inkârı beslemek demektir. Söz konusu sıfatın sahibine münafık denir (Çelik, 2002: 5-8).

Mekke döneminde şirk ve putperestlik, bütün karanlığı ve kasvetiyle egemen durumda iken yeni yeni varlık göstermeye çalışan Müslümanlar azınlıkta idi. Hz. Muhammed'in etrafında kenetlenen bir avuç mümin, Mekke'nin iktidar erkini ellerinde tutan mütegalibelere karşı içe büzülerek ve tesanüt ederek korunmaya çalışıyorlardı. Şirk taassubunun kasvetli perdelerini yırtmaya ve zulüm atmosferini aşmaya çabalayan müminler, güç ve imkân açısından zayıf idiler. Sayı, güç ve imkân olarak üstün durumda olan müşrikler, yeni dinin tebliğ edilmesi hedefiyle çırpınan müminleri tamamen kuşatmışlardı. Bu kuşatmayı kırmak ve etrafına örülen çemberi aşmak isteyen Hz. Muhammed, mazlum arkadaşlarını Habeşistan'a göndererek onlara nefes aldırma istedi (Haylamaz 2014: 105-106). Aynı amaçla kendisi Taif'e gittiyse de orada cahillerin hışmına uğradı. Yanında bulunan fedakâr arkadaşı Zeyd b. Harise bedeni onu atılan taşlardan korumaya çalışsa da bedeni buna kifayet etmedi. Hz. Muhammed'in ayağı yaralandı. Bir duvar dibine yaslanarak Allah (c.c.)'a şöyle yakardı: Ya Rabbi! Zayıflığımı, çaresizliğimi sana şikâyet ederim. Sen ezilenlerin Rabbisin. Beni kime bırakacaksın? Bana saldıran düşmana mı, yoksa kendisine sığındığım dosta mı? Bana kızgın değilsen hiçbir şeyi umursamam. Yalnız bana yardım etmen beni ferahlatır (Dehlan, 2001: 272). Bu hadise Müslümanların içinde bulunduğu zorluğu ve çaresizliği gösteren çarpıcı bir portredir.

Bir avuç iman edenin durumu bu noktaya varınca Medine'den bir umut doğdu. Hac ibadeti için Mekke'ye gelen ve daha sonra Ensar ismini alacak olan Medineliler grup, İslam'a kucak açmak suretiyle ileride tarihin seyrini değiştirecek atılımların ilk adımlarını atmış oldular. Her yönüyle büyük bir kuşatma altında olan müminler için bir umut kapısı; inançlarını serbest olarak uygulayabildikleri bir özgür alan oluşturdular. Bu kapıdan müminler peyderpey girerek daha sonra hicret ismi alacak ve tarihin dönüm noktalarından en önemlisini teşkil edecek olan süreci gerçekleştirdiler (İbn Esir, 2009: 52; Halebî, 2008: 57-62). Medine'de İslamiyet'in yayılması, her yeni gün yeni müminlerin kervana katılması ve giderek yeni bir nizamın kurulması ile birlikte Müslümanlar artık güç haline gelmişti. Bu yeni duruma göre tutum alan müşrikler artık kendi aralarında ikiye ayrılmışlardı. Birincisi, Müslümanlara cepheden tavır alan ve Mekkeli müşriklerle aynı karaktere sahip olanlardı. İkincisi ise İslam'ın nimetlerinden faydalanmak, müeyyidelerinden korunmak amacıyla açıkta Müslüman olan, ancak içten derin bir çökertme amacı taşıyan ikiyüzlü olanlardı. Müslümanlar, Mekke'de müşrik olduklarını apaçık ifade edenlere karşı Allah'ın dinini yaşamaya ve yaymaya çalışırken Medine'de çift yüzü olan daha tehlikeli bir kesimle karşı karşıya kalmışlardı. Mekke'de üstünlük müşriklerde olduğu için orada münafıklık söz konusu olmazdı. Hatta Müslüman oldukları halde imanını gizleyenler bile vardı (Sabunî, 2001: 29). Münafıkların birden fazla kimlikleri olduğu için Kur'an, onları önce nitelikleri ile tarif etmiş, sonra kötü fiillerinden dolayı onları tenkide tabi tutmuştur.

3. MÜNAFIKLARIN TENKİT EDİLDİĞİ KONULAR

Zahiren Müslüman olan münafıklara Müslüman hukuku uygulandığı için Müslümanların en mahrem alanlarına sızabiliyorlardı. Bu durum Müslüman toplumu için tehlike teşkil etmekteydi. Onlara karşı uyanık olabilmek için Kur'an, onları teşhir ve tenkit etmiş ki Müslümanlar onları tanısin ve onlara karşı nasıl davranacağını bilsin.

3.1. Yargı Kurumuna Çıkarıcı Yaklaşmak

İslam dini, toplumu dizayn ederken imani kaideler belirleyerek işe başlamıştır. Ardından toplumsal düsturlar ortaya koymuştur. Toplumsal sözleşmenin harcı olan hukuku ilkelere bağlamış, yasama yetkisini kişilerin keyfi tasarrufundan alıp kurumlara tevzi etmiştir. Münazaralı konuları bu merciler nezdinde çözmeyi emretmiştir (Şimşek, 2012: 529). Buna rıza göstermemeyi ise haram saymıştır:

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resulüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir (Nisa, 4/59).

İslam dininin, karar mercii olarak kabul ettiği otorite Allah'ın kitabı ve Hz. Muhammed'in uygulamaları iken münafıklar, buna çıkarıcı yaklaşılmaktaydılar. Allah ve Peygamber'in hükmü onların çıkarına ters olunca hemen başka yargı gücü arayışına giriyorlardı. (Mevdudî, 1997: 375). Bu yaklaşım Kur'an'da şöyle eleştirilmiştir:

(Ey Muhammed!) Sana indirilen Kur'an'a ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğût'u tanımamaları kendilerine emrolunduğu halde, onun önünde muhakeme olmak istiyorlar. Şeytan da onları derin bir sapıklığa düşürmek istiyor. Münafıklara, "Allah'ın indirdiğine (Kur'an'a) ve Peygambere gelin" dediği zaman onların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün (Nisa, 4/60-61).

Bu ayetler, bir Yahudi ile münazaası olan Bişr adındaki münafık hakkında nazil olmuştur. Bunlar aralarındaki ihtilaflı meselede hüküm vermesi için konuyu Hz. Muhammed'e götürmüşlerdi. Hz. Muhammed Yahudi lehine karar verince Bişr bunu reddedip başka bir kişi önünde muhakeme olmak istedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu (Sabunî, 2001: 261). İlk ayetin başındaki soru, gerçek manasında olmayıp taaccüp, eleştiri ve kötüleme anlamlarındadır. İman iddiası ile tağutu hakem kılma arasındaki çelişki zikredilerek (Ebu's-Suud, 2010: 223) onlara eleştiri yapılmıştır. İkinci ayette zamir kullanılması gereken yerde ism-i zahir (münafık) kullanılarak eleştiri pekiştirilmiştir.

Başka bir ayette çıkarlarına göre muhakeme mercii belirleyen münafıklara şöyle eleştiri yapılmıştır:

Aralarında hüküm vermesi için Allah'a (Kur'an'a) ve peygambere çağırıldıkları zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup yüz çevirmektedir. Ama gerçek (verilen hüküm) kendi lehlerinde ise, boyun eğerek ona gelirler. Kalplerinde bir hastalık mı var, yoksa şüphe ve tereddüde mi düştüler? Yoksa Allah ve Resûlü'nün kendilerine karşı zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, işte onlar asıl zalimlerdir (Nur, 24/48-50).

Bu ayetler münafıklar hakkında nazil olmuştur. Son ayetteki istifham, gerçek manasında olmayıp Kur'an'ı bırakıp başka mercilere müracaat edenlere ret ve kötüleme manasındadır (Ebu's-Suud, 2010: 203). Ayetin sonundaki cümlede muhteda ve haberin birlikte marife getirilmesi, cümledeki ismu'l-işaret ve zamiru'l-fasl cümleyi vurgulu yapmıştır (İbn Aşur, t.y.: 273). Bu da eleştiriye kuvvetlendirmiştir.

Münafıkların adalet mercii olan hukuku bırakıp kişilerin keyfi kararlarını tercih etmeleri eleştirilmesi gereken bir konudur. Zira bu yaklaşım ile temel bir hukukî ilke olan hukukun kurumlara tevdi edilmesi ilkesini ortadan kaldırmaktadırlar. Keza onlar davanın sonucuna göre tutum alarak samimiyetsizliklerini ortaya koymaktadırlar.

3.2. Yalancılık

Kur'an, hayatını doğrular üzerine bina eden ve kendisine güven duyulan bir birey inşa etmeyi hedeflemektedir. Kur'an, bunu şöyle ifade etmiştir:

Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar (Hud, 11/112).

Buna aykırı davrananı yermiştir:

Şüphesiz Allah yalancı ve nankör olanları doğru yola iletmez (Zümer, 39/3).

Müslüman olduklarını iddia eden münafıklar, buna uygun bir pratik sahibi olmak bir tarafa hayatlarını yalan üzerine bina etmişlerdi. Hatta Allah tarafından sürekli olarak bilgilendirilen Hz. Muhammed'e bile yalan söylüyorlardı. Allah onların bu hadsizliğini şöyle eleştirmiştir:

Bir şey söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü söylediler ve (sözde) Müslüman olduktan sonra inkâr ettiler (Tevbe, 9/74).

Bu ayetin nüzul sebebi olarak farklı rivayetler vardır. Bir rivayete göre, Tebuk seferine katılmayıp geri duran münafıkları ayıplayan ayetler nazil olunca o sefere katılmış münafıklardan biri olan Culas b. Suveyd “Eğer Muhammed'in Medine'de bıraktığımız kardeşlerimiz ve büyüklerimiz hakkında söyledikleri doğru ise biz eşeklerden de kötüyüz” diye bir söz söylemişti. Orada bulunan Amr b. Kays “Evet vallahi Muhammed doğru söylüyor, sen de eşekten betersin” diye

karşılık verince tartışma uzadı ve Hz. Muhammed olaydan haberdar oldu. Culas, huzura çıkarılınca söylediğini inkâr etti. Amr iftiracı konuma düştü. Böylece bu ayet nazil oldu. Başka bir rivayete göre Muhacir birisi ile Ensari birisi arasında yaşanan kavganın ardından Abdullah b. Ubey adlı münafık reisi, Hz. Muhammed ve arkadaşlarını kastederek “Bizimle bunların meselesi ‘köpeğini besle, seni yesin’ meselesidir. Vallahi Medine’ye dönersek üstün olanımız alçak olanları oradan çıkaracaktır.” dedi. Hz. Muhammed olaydan haberdar olunca onu çağırıp konuyu sordu. Fakat o, söylediğini inkâr etti. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu (Razî, 2009: 108; Sabunî, 2001: 510). Bu ayette münafıklar, yalancı oldukları yüzlerine vurulmak suretiyle eleştirilmiştir. Söyledikleri söz küfür sayılarak eleştiri tekit edilmiştir.

Münafıkların karakteristik özelliklerinden olan yalancılık özünde kötü bir haslettir. Öbür taraftan bu konuda vahiy ile defalarca maskeleri düşürülmüştür. Bun rağmen hem inanç noktasında hem de içtimâî konularda yalan söylemeye devam etmişlerdir. Bu nedenle eleştiriye hak etmişlerdir.

3.3. İkiyüzlülük

Münafıkların belirgin özelliği olan ikiyüzlülük, İslam’a göre ikiye ayrılmaktadır. Birincisi itikadi ikiyüzlülüktür. Bu çeşit ikiyüzlülükte kişi iman etmediği halde iman etmiş gibi görünmektedir. Bu durum imani bir mesele olup kişiyi iman dairesinden çıkarır. İkincisi ise amelî ikiyüzlülüktür. Bu çeşit ikiyüzlülükte kişi amelî sahada yaptığının aksini göstermektedir. Bu çeşit ikiyüzlülük kişiyi iman dairesinden çıkarmasa da büyük günahlardandır (Munavî, 1972: 63; Doğan, 2004: 307; Yıldırım, 2008: 11). İslam dini, hem imani hem de amelî alandaki ikiyüzlülüğü şiddetle yasaklamıştır. İnsan nevinin hayatın her alanında güvenilir ve dosdoğru bir tutum sahibi olmasını, her ortamda hakka bağlı kalmasını emretmiştir:

Şüphesiz "Rabbimiz Allah'tır" deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) vadedilmekte olan cennetle sevinin!" (Fussilet, 41/30).

Kendi inançlarını haykırarak kadar sağlam bir imana sahip olmayan münafıkların, inançlarını açıklayıp sonuçlarına katlanacak kadar cesaretleri de yoktur. Bu nedenle hem Müslümanları hem de müşrikleri idare etmeye çalışan, her iki tarafın nimetlerinden faydalanmak isteyen, riyakâr ve ikiyüzlü bir karaktere sahiptirler. Dış görünüş itibarıyla Müslümanlara hoş görünmek amacıyla iyilikten yana, merhametli ve sevecen görünmeye çaba gösterirler. Fakat küfrün önderleriyle başa kalınca bambaşka bir yüz sahibi oluverirler. Münafıkların bu hali Kur’an’da şöyle eleştirilmiştir:

İman edenlerle karşılaştıkları zaman, "İnandık" derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, "Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz" derler. Gerçekte Allah

onlarla alay eder (alaylarından dolayı onları cezalandırır); azgınlıkları içinde bocalayıp dururlarken onlara mühlet verir. İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır (Bakara, 2/14-16).

Bu ayetler, Abdullah b. Ubey ve yordakçıları hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki, münafıkların reisi olan bu zat ve avaneleri bir gün sokakta otururken sahabe-i kiramdan birkaç kişinin karşıdan geldiklerini görmüşler. Bu zat, arkadaşlarına “Bakınız şu gelen budalaları nasıl başınızdan savacağım” demiş ve grup içinde bulunan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin peş peşe ellerini tutarak onlara methiyeler düzmüş. Hz. Ali “Münafıklık yapma! Zira münafıklar Allah'ın en şerli yaratıklarıdır” deyince Abdullah b. Ubey “Ben de aynen sizin gibiyim; imanım ve tasdikim sizin imanınız ve tasdikiniz gibidir” demesi üzerine bu ayet nazil olmuştur (Yazır, 2009: 280). Münafıkların “Biz onlarla alay ediyoruz” söylemine karşı Allah'ın söylediği “Gerçekte Allah onlarla alay eder” ifadesi münafıklara eleştiri, kınama, işledikleri günahlara karşı onları zemetmetektir (İbn Kesir, 2008: 87). Bu ifadeyi içeren cümle, isti'naf (başlangıç) cümlesi olup gayet belîğ bir şekilde onların iddialarını çürütmüştür (Safi, 2007: 28). Bu da eleştiriyi pekiştirmiştir. Allah bu ayetler ile bir taraftan münafıkları eleştirirken diğer taraftan onların gizli küfürlerini ifşa etmiştir. Müminleri onlara karşı uyarmıştır (Zeccac, 2005: 84).

Özünde büyük günahlardan olan ikiyüzlülük, Müslümanlar için büyük tehlike teşkil etmekte idi. Zahiren mümin görünmeleri onlara, Müslümanlarla iç içe olma hakkını verdiği için dâhili düşman görevi görürlerdi. Bir yüzleriyle Müslüman kitesinin içine sızarak en gizli sırlarını alıyorlar, diğer yüzleriyle düşmanların içine giderek o sırları onlara satıyorlardı. Özünde kötü ve kötülüğe sebep olan fiilleri yüzünden Allah, münafıkları hem teşhir hem tenkit etmiştir.

3.4. Kötü Niyetli Olmak

İslam dini, herhangi bir faaliyeti iyi veya kötü olarak tasnif ederken ilgili faaliyetin özüne baktığı gibi failin gayesine de bakar. Amelin kendisini önemseydiği gibi ameldeki ihlas ve samimiyeti de önemser. Hatta Kur'an'a göre Allah katında makbul olan işlemin kendisinden ziyade işlem sahibinin samimiyetidir:

Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Fakat ona sizin takvanız (Allah'a karşı gelmekten sakınmanız) ulaşır (Hac, 22/37).

Allah, özünde iyi olan bir faaliyeti, amacındaki kötülük yüzünden kötü olarak niteler ve niyetinden ötürü insanı hesaba çeker:

İçinizdekini açığa vursanız da, gizleseniz de Allah sizi, onunla sorguya çeker (Bakara, 2/286).

İslam dini, kötü amaçlara hizmet ettiği halde şeklen iyi olan fiilleri günah saymıştır. Münafıkların, daha kolay örgütlenebilmek için cami ismi altında fesat karargâhı açmaları Kur'an'da şiddetle eleştirilmiştir:

Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, müminler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Resulüne karşı savaşanlara üs olsun diye bir mescit yapanlar vardır. Bunlar, "Bizim iyilikten başka hiçbir kastımız yok" diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şahitlik eder ki bunlar mutlaka yalancılardır. Onun içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescit (Kuba mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha layıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever (Tevbe, 9/107-108).

Bu ayetler, bir grup Ensari münafık hakkında nazil olmuştur. Ebu Amr adındaki rahip, münafıklara "Hz. Muhammed'e karşı faaliyetleri sürdürmek adına bir mescit inşa etmelerini, orada silah depolamalarını, kuvvet toplamalarını teklif etti. Kendisinin de Rum hükümdarı Kayser'e gidip ondan askeri güç alacağını ve Hz. Muhammed ve ashabını bu diyarlardan çıkaracağını söyledi. Müslümanlara olan nefretleri içlerini kemirdiği münafıklar bunu kabul edip mescidi inşa ettiler. Hz. Muhammed'e giderek "Yaşlı, ihtiyaç sahibi ve camiye gelemeyecek kimseler için bir mescit inşa ettik. İsteriz ki, mescidimize gelesin, bize namaz kılmasını ve teberriken dua edesin" dediler. Hz. Muhammed elbisesini isteyip gidecekti ki, onu uyaran ayet nazil oldu (Sabunî, 2001: 519). Hz. Muhammed ashaptan bir kaç kişiye "Zalimlerin inşa ettiği mescidi yıkın, yakın ve yerini de çöplüğe dönüştürün" şeklinde talimat verdi. Ashap da talimatı aynen yerine getirdi (Haddad, 2001: 38). Bu ayetlerde münafıkların gizledikleri dört amaçtan; Müslümanlara zarar vermekten, küfrü ve nifakı takviye etmekten, Müslümanlar arasında tefrika çıkartmaktan ve savaş hazırlığından söz edilmiştir. Bu kötü amaçlarını zayıf, engelli, yaşlı vd. Kuba mescidine gitmekte zorluk çekenlere iyilik yapmak, onlara namaz kılmayı kolaylaştırmak ve onlara yardımcı olmak gibi masum bir perde ile maskeleymişlerdir (Sıddik Hasan Han, 1999: 175-176). Bu ayetlerde ifade edildiği gibi münafıklar, yıkıcı faaliyetlerini sürdürmek için yüreklice ortaya çıkmak yerine o faaliyetleri yürütmek amacıyla çok masumane bir kalkan kullanmaya yeltenmişlerdir. Mescit gibi İslam dininde önemli olan bir kurumu kendi kötü emellerine maske ve perde yapmak istemişlerdir. Özünde maruf olan mescit inşası münafıkların amacındaki kötülük nedeniyle münker sayılmış, kötü amaçla mescit inşa eden münafıklar eleştirilmiştir. Nitekim ayetin başındaki ism-i mavsul, mahallen mensub olup mudmer (gizli) olan fiil-i zem'in (yerme fiilinin) mefuludur (Ebu's-Suud, 2010: 115). Fiil-i zem eleştiri dışında bir anlam ifade etmemektedir. Ayetin sonunda münafıkların yalancı olduğu vurgu ile belirtilmek suretiyle eleştiri takviye edilmiştir.

Münafıklar, Hz. Muhammed ve ashabına karşı şer odaklarıyla her türlü kirli ilişkiye girmeye hazırdılar. Bunu yaparken en derin komplolara başvurmayı, zehri bal içine katmayı mubah saymaktaydılar. Bu manada dinî kurumlardan istifade etme, mescitleri küfrün gizli karargâhlarına dönüştürme çabaları göze çarpmaktadır. İslam'a zarar vermek isterken İslami bir müesseseden istifade etmeye kalkışmaları, insanların dinî hassasiyetlerini kullanarak kötü faaliyetlerini

perdelemeleri ve İslam'ın temel kurumlarından olan mescidi kalkan gibi değerlendirerek İslam'ın kendisine karşı savaşa girmeleri eleştirisi konusudur.

3.5. Korkaklık ve Cihattan Kaçmak

Korku, tehlikeler karşısında normal insanların hissettiği bir duygudur. Bu tür korku, her insan için tabii karşılanmaktadır. Çünkü belirli sınırlar içindeki korku duygusu, insanı tehlikelerden korumaktadır. Bir hastalık belirtisi olarak kabul edilen korku ise herhangi geçerli bir neden olmadığı halde fizyolojik ve psikolojik belirtilerin bulunduğu korku biçimidir (Yıldırım, 2008: 56-57). Özcesi, korku herkeste bulunan bir haldir, fakat bu insanın günlük yaşantısını aksatacak düzeye erişip normal işlevini engellediği zaman psikolojik bir hastalık belirtisidir.

İslam dini, normal sınırlar dâhilinde olan korkuyu makul kabul etmektedir. Hatta somut sebepler varken korku saikiyle işlenen bazı günahları mazur görmüştür:

Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır (Nahl, 16/106).

Fakat makul ölçüleri aşan, harici hiçbir geçerli sebebe dayanmayan, insanın hayatını zindana çeviren psikolojik ve fizyolojik korku tipi İslam tarafından reddedilmiştir. Münafıkların, inançtaki tereddütten mütevellit olan korkuları mezzum korkudur. Allah, şöyle buyurmuştur:

Her kuvvetli sesi kendi aleyhlerine sanırlar (Münafikun, 63/4).

Bu ayette ifade edilen korku, normal korku sınırlarını aşan, hastalık belirtisidir. Bu çeşit korku kınanma nedenidir.

Kur'an'da, münafıkların iki türlü korkusundan söz edilmiştir. Birincisi, içyüzlerini ve desiselerini açığa çıkaracak vahyin gelmesidir. Münafıklar, Kur'an'a inanmadıkları halde vahyin onları teşhir etmesinden korkarlardı. Bu korku kendileri için tam bir çelişkiyi ifade etmektedir. Bazı münafıklar, "Biz insanların en kötüsüyüz, isteriz ki bize yüz sopa vurulsun da bizi kınayan bir ayet nazil olmasın" diyerek çelişkiyi ifade etmişlerdir (Sabunî, 2001: 508). Bu durum Kur'an'da eleştirisi konusu yapılmıştır:

Münafıklar, kalplerinde olan şeyleri, yüzlerine karşı açıkça haber verecek bir surenin üzerlerine indirilmesinden çekinirler. De ki: "Siz alay ede durun! Allah, çekindiğiniz o şeyi ortaya çıkaracaktır (Tevbe, 9/64).

Bu ayet münafıklar hakkında nazil olmuştur. Onlar, Tebuk gazvesi dönüşünde, dar bir geçitte Hz. Muhammed'e tuzak kurmuşlardı. Suikast girişimleri, o sefer esnasında yaptıkları dedikodular ve başkaca faaliyetleri vahiy ile Hz. Muhammed'e teker teker bildirilmesi onları fena halde korkutmuştu (Razî, 2009: 96-97). Ayette, inanmadıkları halde doğruluğuna kanaat getirerek vahiyden korkmaları eleştirilmiştir. Ayetin devamındaki "Siz alay ede durun" cümlesindeki

emir, gerçek manasında olmayıp tehdit mahiyetindedir (Bursevî, 2001: 582). Bu da eleştiriyi pekiştirmiştir.

İkinci ve en önemlisi savaş korkusudur. Medine’de İslami esaslara göre bir nizam teşkil edilip asayiş sağlanınca, buna şiddetle karşı çıkan Mekkeli müşrikler ile Medineli ehl-i kitap ittifak edip Müslümanlara karşı saldırılarını artırdılar. Mekke’de sadece tebliğ ile mükellef olan Müslümanlara savaş izni verilince sahabeler büyük bir feragatle cihada katıldılar. Münafıklar ise ana karakterleri olan tereddüt ve korkaklık yüzünden cihattan ve savaşlara katılmaktan imtina ettiler. Bununla yetinmeyip her türlü entrika işine girdiler (Botî, 1991: 431; Avcı, 2007: 58-59). Bu yaklaşımları Kur’an’da eleştirilmiştir:

Allah’ın Resulüne karşı gelerek (sefere çıkmayıp) geri bırakılanlar, oturup kalmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad etmek hoşlarına gitmedi ve “Bu sıcakta sefere çıkmayın” dediler. De ki: “Cehennem ateşi daha sıcaktır.” Keşke anlasalardı (Tevbe, 9/81).

Bu ayet, korkaklıktan ötürü Tebuk gazvesine katılmayan, sıcak bahane göstererek arkadaşlarını da katılmaktan alıkoymaya çalışan münafıklar hakkında nazil olmuştur (Hatibu’ş-Şirbinî, 2004: 725). Onların bahanesine karşı Allah’ın verdiği cevap, bahanelerini geçersiz kılmakta ve cehaletlerini ortaya koymaktadır. Zira başkalarını yaz sığından korumaya çalışırken kendilerini cehennem ateşine müstahak yapmışlardır (Ebu’s-Suud, 2010: 101).

İnançta sağlam bir dayanağı olmayan birey, her zaman tedirgindir. Gizlediklerinin açığa çıkmasından da, savaş alanına çıkmaktan da korkar. Dengeci, pragmatist ve her şeye çıkar mülahazasıyla yaklaşan birisi cesur ve tutarlı olamaz. Manevi dünyaları olmayan münafıkların, en ufak bir sarsıntı esnasında yerle bir olmaları ve cihattan kaçmaları tenkit konusudur.

3.6. İstihza ve Kibir

İslam dini, hiyerarşik toplumsal yapı yansımalarını ortadan kaldırmaya; Habeşli köle ile Kureyşli efendi arasında eşitlik sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda kibir ve istihzayı haram saymıştır:

O, büyüklük taslayanları hiç sevmez (Nahl, 16/23).

Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir (Hucurat, 49/11).

Münafıklar; korkaklık, cimrilik, ikiyüzlülük ciddiyetsizlik ve tutarsızlık gibi utanılması gereken karakterlere sahip olmalarına rağmen kibirli idiler.

Müslümanlarla en ufak tartışmaları olsa hemen kibirleri akıllarına gelirdi. Bu durum Kur'an'da şöyle eleştirilmiştir:

Onlar, "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" diyorlardı (Münafikun, 63/8).

Beni Mustalik Gazvesi esnasında bir kuyu başında su içmek için boğuşma oldu. Bu esnada Hz. Ömer'in ücretlisi olan Cehcah b. Said ile münafıkların reisi olan Abdullah b. Ubey b. Selul'ün dostu olan Sennan el-Cuhenî kavga ettiler. Sennan Ensardan, Cehcah ise Muhacirlerden yardım istedi. Bunun üzerine İbn Selul "Bizimle bu adamların meselesi' köpeğini besle seni yesin' meselesidir. Vallahi Medine'ye dönersek üstün olan zayıf olanı oradan çıkaracaktır" dedi. Bunun üzerine onun bu yaklaşımını eleştiren ayet nazil oldu (Sabunî, 2001: 362).

Başka bir ayette münafıkların yoksul sahibeleri hafife almaları, sadaklarının miktarına göre onları küçümsemeleri eleştiri konusu yapılmıştır:

Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem dolu bir azap vardır (Tevbe, 9/79).

Ayetin başında fiil-i zem/yerme fiili gizlidir (Ebu's-Suud, 2010: 99). Dolayısıyla ayet eleştiri mahiyetindedir. Müslümanların sadakaya muhtaç olduğu bir zamanda Abdurrahman b. Avf, Hz. Muhammed'e kırk okka altın verdi. Ensardan bir şahıs da bir avuç hurma getirdi. Münafıklardan bazıları o şahsı küçümseyerek istihzada bulundular. Bunun üzerine onları eleştiren bu ayet nazil oldu (Sabunî, 2001: 514). Ayette münafıkların, kendi el emeği ve alın teri ile kazandıklarından gönül rızası ve güçleri ölçüsünde sadaka veren fakirlerle alay etmeleri, kaş göz işareti ile onları küçümsemeleri konu edilmiştir. Allah'ın onlara büyük azap vereceği bildirilmiştir (Ateş, 1989: 117-118). Bu tehdit şiddetli tenkit manasını haizdir.

Münafıkların, insanı değerinden düşüren birçok hasleti bilerek taşıdıkları halde kendilerine bakmayıp başkalarına karşı kibir yapmaları ve insanları eşit görmeyerek aynı kanı taşıyan insanlardan bazılarını üstün görmeleri eleştiri konusudur.

3.7. Sınıfçı Yaklaşım

İslam dinine göre insanoğlunun kerameti, yüceliği ve diğer yaratılmışlardan üstünlüğü yaratıcı tarafından kendisine bahşedilen akli ve muhakeme kabiliyeti sayesinde:

Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık (İsra, 17/70).

Kişinin soyundan gelen, sahip olduğu mevkiden kaynaklanan ya da ekonomik gücünden mütevellit olan üstünlük iddiası, İslam dini tarafından kabul edilmemektedir:

Ey insanlar! Şüphesiz ki, biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olandır (Hucurat, 49/13).

İslam dini, insanı doğuştan şerefli ve hukukta eşit gördüğü için ilk dönemde toplumsal yapı tarafından ötekileştirilenler; fakir ve köleler İslam'a girmekteydiler. Suheyb ve Bilal gibi köleler ile Ammar gibi fakirler İslam davasına en erken icabet edenlerden oldular. Hz. Muhammed'in hiçbir ayırım yapmaksızın bunları bağırılarına basması kast sisteminin sivri ucunda bulunanları fazlasıyla rahatsız etmekteydi. Öyle ki, Hz. Muhammed'e onları kovması halinde kendisine iman edeceklerini bile teklif ettiler. Bu teklif şiddetle reddedilince "alt tabakanın bulunduğu ortamda nasıl bulunuruz" hatta "onların inandıkları gibi nasıl inanırız" dediler. Münafıkların bu yaklaşımı Kur'an'da şiddetle eleştirilmiştir:

Onlara, "İnsanların inandıkları gibi siz de inanın" denildiğinde ise, "Biz de akılsızlar gibi iman mı edelim?" derler. İyi bilin ki, asıl akılsızlar kendileridir, fakat bilmezler (Bakara, 2/13).

Bu ayette yoksulları ve köleleri öteki gören, onlarla aynı ortamda ve aynı inançta buluşmayacaklarını söyleyen, izzetlerinin bunu engellediğini iddia eden münafıkların ileri gelenleri (Razî, 2009: 61) eleştirilmiştir. "Asıl akılsızlar kendileridir" cümlesindeki vurgu ile eleştiri güçlendirilmiştir.

Münafıkların insanlar arasında ayrımcılık yapmaları, insanları soyuna ve gelir düzeyine göre değerlendirmeleri, kendileri gibi insan olanlarla aynı ortamda bulunmaktan imtina etmeleri ve yoksullar inandı diye iman etmekten geri durmaları eleştiriye müstahaktır.

3.8. Cimrilik

Sosyal bir varlık olan insanoğlunun, doğaya karşı mesuliyeti olduğu gibi dünyayı paylaştığı canlılardan tutun cüzü olduğu nev-i beşere kadar bütün mahlûklara karşı da sorumluluğu vardır. İslam dini, düzenin kaim olması için insanların maddi anlamda kazancından kamuya harcama yapmalarını ve sosyal tesanüt için ihtiyaç sahiplerine destek sunmalarını İslami bir görev olarak görmüştür. Bu bağlamda Müslümanlara zekât ve cihat yolunda harcama gibi farz olan mali sorumluluk yüklediği gibi sadaka gibi sünnet olan mali sorumluluklar da vermiştir:

Şüphesiz Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır (Tevbe, 9/111).

Cömertliği teşvik eden Allah cimriliği ise yasaklamıştır:

Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır (Al-i İmran, 3/180).

İslam dini, yoksulluğu ortadan kaldırmak adına cimrilikten kaçınmayı ve sermayeden harcama yapmayı emrederken münafıklar, mali bedel ödemekten kaçınıyorlardı. Bu nedenle Kur'an'da şöyle eleştirilmişlerdir:

İçlerinden, "Eğer Allah bize lütuf ve kereminden verirse mutlaka bol bol sadaka veririz ve mutlaka salihlerden oluruz" diye Allah'a söz verenler de vardır. Fakat Allah lütuf ve kereminden onlara verince, onda cimrilik ettiler ve yüz çevirerek dönüp gittiler. Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söyledikleri için o da kalplerine, kendisiyle karşılaşıacakları güne kadar (sürecek) bir nifak soktu (Tevbe, 9/75-76-77).

Bu ayetler, Salebe b. Hatib hakkında nazil olmuştur. Bu zat, dünya malına olan ihtirası yüzünden sık sık Hz. Muhammed'e gelip zenginlik konusunda kendisine dua etmesini istiyordu, zengin olması durumunda yoksullara yardım edeceğini söylüyordu. Fakat zengin olunca camiye, cemaati ve toplumu terk etmeye başladı. Zekât vermekten imtina etti. Hatta nifaka düştü. Bu sebeple Hz. Peygamber "Salebe'ye yazıklar olsun" diyerek onu kınadı ve ondan zekât almayı kabul etmedi. Ardından onu eleştiren bu ayetler nazil oldu (Hatibu'ş-Şirbini, 2004: 724; Ebu's-Suud, 2010: 99). Ayetlerde, cimrilik yüzünden kalplerinin mühürlendiği, tövbelerinin kabul edilmeyeceği vurgulanarak (Haddad, 2001: 361) eleştiri tahkim edilmiştir.

Toplumsal sorunlara bigâne olmak, medeni toplumun olmazsa olmazlarından olan mali harcamalardan kaçınmak, muhtaçlara karşı cimrilik yapmak ve bunu süreklileştirmek eleştiri konusudur. Nitekim Allah insanları eşit derecede sermaye sahibi yapmamıştır. Topluma tesanüt ve yardımlaşma bilinci yerleşsin diye insanları birbirine muhtaç kılmıştır. Toplumun zengin tabakası ve sermayedarları kamuya harcama yapmazlarsa bir arada yaşam koşulları zehirlenmiş olacaktır. Bir tarafta sermaye birikimi olurken diğer tarafta yoksulluk birikecektir. Bu da toplumsal kavgalara neden olacaktır.

3.9. Fitnecilik ve Entrikacılık

İslam dini fitneciliği yasaklamış, fitne ile mücadele etmeyi emretmiştir:

Baskı ve şiddet kalmayınca ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın (Enfal, 8/39).

Allah bozguncuları sevmez (Maide, 5/64).

Münafıklar, fitnenin yeryüzünü kaplamasını istemektedirler. Fitneyi hâkim kılmak ve savaşlarda Müslümanların manevi gücünü kırmak için başvurmadıkları kirli yöntem yoktur. Allah onların bu yaklaşımını şöyle eleştirmiştir:

Eğer onlar da sizin içinizde (sefere) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmayacak ve sizi fitneye düşürmek için aranızda koşuşturacaklardı. Aranızda onları dinleyecek kişiler de vardı. Allah zalimleri hakkıyla bilendir. Andolsun bunlar daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve sana karşı türlü türlü işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın dini galip geldi (Tevbe, 9/47-48).

Bu ayetlerin nüzul sebebine dair şöyle bir rivayet vardır. Tebuk gazasına münafıkların bir kısmı katılırken bir kısmı da geri kalmışlardı. Geri kalanlar çeşitli bahaneler ileri sürerek tavırlarını gerekçelendirmek istiyorlardı. Bu ayetlerde zahiren savaştan geri durmaları eleştirilirken aslında gizledikleri fitne teşhir edilmiş, iki türlü entrikalarından söz edilmiştir. Bir taraftan Tebuk savaşında Müslümanların manevi gücünü kırmak için savaş meydanından geri dönenler, (Sabunî, 2001: 502-503) diğer bir taraftan Müslümanlara karışıp sırlarını ifşa etmeye çalışan ve savaş meydanında güvensizlik oluşturarak moralleri bozmaya uğraşanlar eleştirilmiştir. Zira Tebuk savaşına katılan münafıkların, savaş gücüne bir katkıları olmadığı gibi Müslümanların moralini bozmak, düzeni bertaraf etmek, koğuculukla Müslümanların birliğini dağıtmak ve basireti zayıf olanların aklını çelmek gibi kötü amaçları söz konusu olmuştur (Zuhaylî, 2007: 415). Burada çok yönlü bir entrika ve kapsamlı bir fitne söz konusudur. Münafıkların fitne hayranlığı, fitnecilik konusundaki derinlikleri ve bu uğurda gösterdikleri çaba tam da eleştiri konusudur.

3.10. Peygambere Saygısızlık

Kur'an, Hz. Muhammed'e müstesna bir makam belirlemiştir. Ona iman etmek, saygı duymak ve emirlerine itaat etmek Müslümanlık vazifelerindendir. İnananlar açısından böyle bir konumu haiz olan Hz. Muhammed eşsiz ahlakiyle, zaafardan arınmış kişiliğiyle ve insanlara güven veren duruşuyla taraflı-tarafsız herkesin takdirini kazanmıştır.

Müslümanlık iddiasında bulunan münafıklar ona saygısızlık yapar, bütünüyle hakkaniyete uygun olan kararlarına kendi çıkarları için itiraz ederlerdi. Bu tavırları Kur'an tarafından şöyle eleştirilmiştir:

İçlerinden sadakalar konusunda sana dil uzatanlar da var. Kendilerine ondan bir pay verilirse, hoşnut olurlar; eğer kendilerine ondan bir pay verilmezse, hemen kızarlar (Tevbe, 9/58).

Bu ayet, ganimet paylaşımı nedeniyle Hz. Peygamber'e itiraz eden, ona saygısızca ifadeler kullanan Temimoğullarından Hurkus b. Zuheyr adlı münafık hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki, Hz. Muhammed İslam'a yeni girmiş Mekkelilerin kalbini İslam'a ısındırmak gayesiyle Huneyn ganimetlerinden onlara fazla verdi. Bunun üzerine Hurkus adlı münafık "Ey Muhammed! Adil ol! Sen adamlarını kayırıyorsun" diye çıkıştı. Hz. Muhammed "Sana yazıklar olsun! Ben adil değilsem adil olan kimdir" diye ona cevap verdi. Bunun üzerine o zatı kınayan bu ayet nazil oldu (Taberî, t.y.: 176; Maturidî, 2005: 381; Hatibu'ş-Şirbinî, 2004: 710;

Ebu's-Suud, 2010: 88; Alusî, 2005: 425-426; Mezherî, 2007: 305; Kasimî, 2003: 435-436; Şimşek, 2012: 461).

Ahlakıyla, adaletli davranışlarıyla düşmanına bile güven veren Hz. Muhammed'i adalet konusunda eleştirmek, Kur'an'a uygun olan taksimatını kınamak eleştiri konusudur. Zira Kur'an, yeni Müslüman olanlara kalpleri İslam'a tam ısınmaya kadar zekât verilmesini emretmiştir. Hz. Peygamber ilahî emre göre taksimat yapmıştır. Münafıklar, haklı olduğu bir meselede ona itiraz etmekle aslında ona saygısızlık yapmışlardır.

4. MÜNAFIKLARIN ELEŞTİRİYE KARŞI TUTUMLARI

Eleştirilerden ders çıkarması gereken grup herkesten önce münafıklardır. Zira başta da ifade edildiği gibi onlar eleştirilmeden önce teşhir edilmişlerdir. Yaptıkları kötülükler bazen genel işaretler ile bazen ise müşahhas ifadeler ile ortaya konmuştur. Bununla yetinilmeyip şiddetli tenkide tabi tutulmuş, ahiret hayatlarında kendilerini bekleyen azaba sık sık vurgu yapılmak suretiyle tehdit edilmişlerdir. Buna rağmen ne olan-bitenden ibret almışlar ne de yaptıkları işlerden pişmanlık duyup tövbe etmişler. Aksine iman nuru kalplerine girmesin diye Kur'an ayetleri nazil olduğunda sıvışıp gitmişler:

Sonra ne tövbe ederler, ne de ibret alırlar. Bir sûre indirildi mi, "Sizi bir kimse görüyor mu?" diye birbirlerine göz ederler, sonra da sıvışıp giderler. Anlamayan bir toplum olmalarından dolayı, Allah onların kalplerini çevirmiştir (Tevbe, 9/126-127).

Dünya hayatlarında eleştirilerden ders almayan, kötü mizaçlarını sıkı sıkıya koruyan münafıklar, kıyamette bile alışkanlıklarını devam ettireceklerdir. Dünyada Müslümanları kandırmak amacıyla yalan konuştukları gibi ahirette de Allah'ı kandırmak amacıyla yalan yere yemin edeceklerdir:

Allah'ın onları hep birden dirilteceği, onların da (kendilerini kurtaracak) bir iş üzerinde olduklarını sanarak size yemin ettikleri gibi Allah'a da yemin edecekleri günü düşün! İyi bilin ki, onlar yalancıların ta kendileridir (Mücadele, 58/18).

Bu da gösteriyor ki, onların huyları kendilerinde kök salmıştır. Dünyada yalanları Allah tarafından yüzlerine vurulmasına rağmen yalan konuşmaya devam etmeleri, ahirette ise Allah'ın huzurunda bunu tekrarlamaları ilginçtir.

5. KUR'AN'IN MÜNAFIKLARI ELEŞTİRME ÜSLUBU

Münafıklar Kur'an'da sert bir üslup ile eleştirilmişlerdir. Münafıkların eleştiriye konu olan davranışları ve ilgili davranışların ortaya çıkarılabileceği sonuçlar, şiddetli eleştiriye hak etmektedir. Münafıkların ortaya çıktığı ortama, varmak istedikleri hedeflere ve o hedeflere ulaşmak için başvurdukları yöntemlere bakıldığında bu gerçekliğin net bir şekilde açığa çıktığı görülecektir. Nitekim

İslami düzenin tesis edildiği, şirk ve cehalet perdelerinin aralanıp hidayet şualarının ışık saçtığı, kimsesizlerin ve yoksulların yüzyıllarca süren zulüm cenderesinden kurtulup adalete kavuştukları ve mahlûkların en şerefli olan insanların kula kulluk etmekten kurtulup yüce yaratıcısı ile bulunduğu Medine döneminde bitiveren münafıklar, Kur’ani hakikatleri komplolarla yok etmek istemişlerdir. İslam dininin getirdiği esaslara hakkaniyet zaviyesinden değil de tamamen öznel ve çıkarıcı yaklaşan, zamana ve zemine göre tutum değiştiren, şirk ve tevhit arasında gelgitler yaşayan, birbiriyle iki zıt kutupta bulunan, münafıklar, sert üslupla eleştiriyi hak etmişlerdir.

Münafıklar, ihlaslı iman edecekleri kadar samimi veya şirkini açıkça beyan edecek kadar cesur olmadıkları için karakterlerinde ikirciklik vardır. Bu halleri Kur’an’da gayet belîğ ve iğneleyici bir üslup ile ifade edilmiştir. Allah onları evvela teşhir etmiş, sonra şiddetle tenkit etmiştir. Tenkit ederken desiselerini yüzlerine vurmuştur:

Onlar sizinle karşılaştıkları zaman “inandık” derler. Ama kendi başlarına kaldıklarında, size karşı kinlerinden dolayı parmaklarını ısırırlar. De ki: “Öfkenizden ölün!” Şüphesiz Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) bilir (Al-i İmran, 3/119).

Bu ve benzeri ayetlerde münafıkların sırları ifşa, halleri tasvir edilmiştir. “Öfkenizden ölün!” ifadesiyle belîğ bir üslupla hem onlara beddua edilmiş, hem de hedefledikleri şeye ulaşamayacakları bildirilmiştir.

Kur’an, münafıkları eleştirirken eleştirinin şiddetini artırmak için çoğu kez cümle içinde vurgu unsurlarına başvurmuştur. Örneğin yalancılıkları eleştiri konusu yapıldığı ayette yalanlama içeren cümlelerin teceddüde delalet eden fiil cümlesi değil de, sübuta delalet eden isim cümlesi olarak getirilmesi cümlede ifade edilmek istenen manayı tekit etmiştir:

İnsanlardan, inanmadıkları halde, “Allah’a ve ahiret gününe inandık” diyenler de vardır. Bunlar Allah’ı ve mü’minleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir. Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır (Bakara, 2/8-10).

Münafıkları eleştiren ayetler incelendiğinde söz konusu ayetlerde teşhir, tenkit ve tekit olduğu görülecektir. Çoğu kez ayetler beddua ile hitam etmiştir. Onların bu şekilde eleştirilmeleri sebepsiz değildir. Zira Müslümanlar için en tehlikeli grup onlardır. Çünkü onlar, zahiren Müslüman görünürler. Bu nedenle Müslümanların en mahrem bilgilerine ulaşmaları mümkündür. Ayrıca, nifak hastalığının tedavisi, küfür illetinden daha zordur. Çünkü münafık, inancını gizler. Kâfirin inancı meydanda olduğu için, birtakım yollarla kendisine yaklaşıp hidayete erdirilmeleri mümkündür. Bu nedenle yukarıdaki ayetlerde görüldüğü üzere münafıklar, önce teşhir sonra şiddetle tenkit edilmişler. Ders almadıkları için sonunda bedduaya muhatap olmuşlar.

6. SONUÇ

Müslümanların kuvvet haline geldiği, toplumsal hayatı disiplin altına alan bir nizam kurduğu ve belli miktarda sermaye yönettiği Medine döneminde ortaya çıkan ikiyüzlü insan tipini İslami literatür “münafık” olarak isimlendirmiştir. Güç dengelerine ve ortama göre tutum alan, görünürde iman izhar edip içten içe küfür besleyen bu kesim Müslümanlar için tehlike arz ederlerdi. Zira hukuka göre Müslüman sayıldıkları için İslami toplumun en mahrem sırlarına ulaşabilir, bunları düşmanlara iletebilirlerdi. Kendisini saklamakta ve fitne çıkartmakta mahir olan, hem müminleri hem de düşmanlarını idare etmeye çalışan, her iki tarafın nimetlerinden istifade etmeyi hesaplayan ve yalancılık, ikiyüzlülük vs. gibi kötü karakterlere sahip münafıkların Kur'an tarafından röntgenleri çekilmiştir. Kurdukları tuzaklar Hz. Muhammed'e bildirilmiştir. Böylece net bir şekilde teşhir edilmişlerdir.

Kur'an, teşhir etmekle kalmayıp onları şiddetle tenkit etmiştir. Fitne karargâhına dönüştürmek gayesiyle inşa ettikleri mescit yüzünden onları eleştirdiği gibi entrikacılık yapmalarından dolayı da eleştirmiştir. Mütekebbir olmalarından dolayı onları eleştirdiği gibi hukuk sistemine çıkarıcı yaklaşımlarından ötürü de onları eleştirmiştir. Kötü fiilleri tek tek yüzlerine vurulmuştur.

Münafıkların hedefleri kötülük ve izledikleri yöntem vahim olduğu için buna denk düşecek düzeyde onlara sert bir üslup ile eleştiri yöneltilmiştir. Uyarı, teşhis ve tenkitlere rağmen ders alıp kendilerini düzeltmedikleri için bazı ayetlerin sonunda onlara beddua edilmiştir.

Her şeye çıkarıcı ve inkârcı yaklaşan münafıklar, kendilerini eleştiren ayetlere de çıkarıcı ve inkârcı yaklaşmışlardır. İlgili ayetlerden ders çıkarmamışlardır. Aksine hak kulaklarına girmesin diye sırt çevirip gitmişlerdir.

Kur'an'ın nüzul döneminde büyük tahribatlar yapan, tarih boyunca varlığını koruyan ve içtimai hayatta güvensizlik yaratan bu yapı, günümüzde de Müslümanlar için önemli bir sorun alanı teşkil etmektedir. Bu nedenle onları teşhis etmek ve onların şerrinden emin olmak Müslümanlar için önemli bir meseledir.

KAYNAKÇA

- Alper, H. (2006). Münafık. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 31, 565-568.
- Alusî, Ebu's-Sena Şihabuddin es-Seyyid Mahmud b. Abdillah (2005). *Ruhu'lMaani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, Kahire: Daru'l-Hadis.
- Ateş, S. (1989). *Yüce Kur'an'ın çağdaş tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Avcı, C. (2007). *Son Peygamber Hz. Muhammed*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Botî, M. S. R. (1991). *Fıkhu's-Sireti'n-Nebevîyye*. Dımaşk: Daru'l-Fıkri'l-Muasır.

- Bursevî, İ.H. (2001). *Ruhu'l-Beyan*. Beyrut: Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi.
- Curcanî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid el-Şerif (2007). *Kitabu't-Ta'rifat*. Beyrut: Daru'n-Nefais.
- Çelik, H. (2002). *Kur'an'da Nifak*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dehlan, Ahmed b. Zeynî (2001). *es-Siretu'n-Nebevîyye*. Beyrut: Daru'l-Fıkr.
- Doğan, L. (2004). *Sünnet Işığında İslam Ahlakının Esasları*. Ankara: İslami İlimleri Araştırma Vakfı Yayınları.
- Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed (2010). *İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kur'ani'l-Kerim*. Beyrut: Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi.
- Haddad, E. (2001). *Keşfu't-Tenzil fi Tahkiki'l-Mebahisi ve't-Te'vil*. Beyrut: Daru'l-Medari'l-İslami.
- Halebî, Ebu'l-Ferec Nuruddin Ali b. İbrahim b. Ahmed (2008). *es-Siretu'lHalebîyye*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Hatibu'ş-Şirbinî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed (2004). *es-Siracu'l-Munir fi'l-İnâneti ala Marifeti Ba'di Maani Kelami Rebbina'l-Hekimi'l-Habir*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Haylamaz, R. (2014). *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz Muhtasar*. İstanbul: Muştu Yayınları.
- İbn Aşur, M. T. (t.y.). *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: Daru Suhnun.
- İbn Esir, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim b. Abdilvahid eş-Şeybanî (2009). *el-Kamil fi't-Tarih*. Beyrut: Daru Sadır
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İmaduddin İsmail b. Şihabuddin Ömer (2008). *Tefsiru İbn Kesir (Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim)*. Beyrut: Muessesetu'r-Risale.
- İbn Side, Ali b. İsmail (1959). *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-Azam fi'l-Luğa*, “b.y.y.”.
- Kasimî, M.C. (2003). *Mehasinu't-Te'vil*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Maluf, L. (t.y.). *el-Muncid fi'l-Lugati ve'l-Edebi ve'l-Ulum*. Beyrut: el-Matbaatu'l- Kalusiyye.
- Maturidî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud es-Semerkindî (2005). *Te'vilatu'l-Kur'an*. İstanbul: Mizan Yayınevi.
- Munavî, Muhammed Abdurrauf b. Taci'l-Arifin b. Ali b. Zeyni'l-Abidin (2009). *Feydu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Mevdudî, E. (1997). *Tefhimu'l-Kur'an*, (çev: Kayani ve diğerleri). İstanbul: İnsan Yayınları.

- Mezherî, M. S. (2007). *et-Tefsiru'l-Mezherî*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Razî, Ebu Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (2009). *etTefsiru'l-Kebir*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Sabunî, M. A. (2001). *Safvetu't-Tefasir*. Beyrut: Daru'l-Fıkr.
- Safi, M. (2007). *ec-Cedvelu fi İ'rabi'l-Kur'ani ve Tefsirihî ve Maanihi*. Beyrut: Daru'r-Reşid.
- Sıddik Hasan Han, Ebu't-Tayyib Muhammed Sıddik Bahadır b. Hasan b. Ali el-Kannevcî (1999). *Fethu'l-Beyan fi Makasidi'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Şimşek, M. S. (2012). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (t.y.). *Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi.
- Yazır, E. M. H. (2009). *Hak Dini Kur'an Dili*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, F. (2008). *Kur'an'da Münafıkların Özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zebidî, Ebu'l-Feyd Muhammed Murteda el-Huseynî (2007). *Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Zeccac, Ebu İshak İbrahim (2005). *Maani'l-Kur'an ve İ'rabuhu*. Kahire: Daru'l-Hadis.
- Zuhayli, V. (2007). *Tefsirü'l-Münir*, (çev: Hamdi Arslan ve diğerleri). İstanbul: Risale Yayınları.